

TERESA ZANIEWSKA

ORCID: 0000-0002-5569-5407

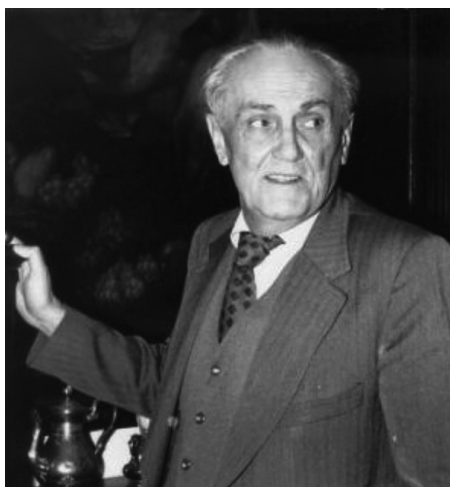
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Warszawa

(DOI: 10.17460/PHO_2020.3_4.10)

PROFESOR JAN KIELANOWSKI (1910–1989). UCZONY – HUMANISTA – WYCHOWAWCA

Wielu polskich uczonych, pochodzących bądź związanych ze Lwowem, wniosło istotny wkład w rozwój nauki i kultury narodowej. Ich dokonania zapisały się też na trwałe w nauce europejskiej i światowej¹. Mają w niej swoje miejsce trzej bracia ze znanej lwowskiej rodziny Kielanowskich, herbu Pobóg. Najstarszy, Tadeusz Michał Kielanowski (1905–1992), patolog i ftyzjatra, profesor nauk medycznych, po wojnie związany był z Uniwersytetem Marii

¹ Do takich uczonych należą m.in. profesorowie: Jakub Karol Parnas (1884–1949) – chemik, pionier polskiej biochemii, twórca lwowskiej szkoły biochemicznej; Rudolf Weigl (1883–1957) – twórca szczepionki przeciw tyfusowi plamistemu, dwukrotnie nominowany do Nagrody Nobla. Austriak z urodzenia, Polak z wyboru, w chwilach próby, podczas okupacji niemieckiej, mówił: *Ojczyznę wybiera się raz – ja dokonałem tego w 1918 roku*. Należą do nich również: Stefan Banach (1892–1945) – genialny lwowski matematyk, członek Polskiej Akademii Umiejętności oraz Waclaw Szybalski (ur. w 1921 roku we Lwowie) – biotechnolog i genetyk, profesor onkologii w University of Wisconsin – Madison, jeden z najsłynniejszych na świecie biologów molekularnych; przyczynił się do sukcesu naukowego wielu noblistów, z którymi studiował i współpracował (m.in. Selman Waksman, Paul Berg, Daniel Nathans Sydney Brenner); w 1939 roku ukończył VIII Państwowe Gimnazjum im. Króla Kazimierza Wielkiego we Lwowie, następnie rozpoczął studia na Wydziale Chemicznym Politechniki Lwowskiej (w czasie okupacji niemieckiej istniała pod szyldem Technische Fachkurse). W latach 1941–1944 pracował w Instytucie Badań nad Tyfusem Plamistym i Wirusami profesora Rudolfa Weigla jako kierownik grupy karmicieli wszy. W maju 1944 roku wyjechał do Końskich, a po zakończeniu wojny przyjechał do Gdańska, gdzie pracował m.in. na Politechnice Gdańskiej. Dyplom Inżyniera nostryfikował na Politechnice Śląskiej. Posiadając wykształcenie biotechnologiczne, zdobyte we Lwowie, zorganizował Katedrę Technologii Środków Spożywczych na Politechnice Gdańskiej, gdzie w 1949 roku otrzymał stopień doktora nauk chemicznych. W tym samym roku wyjechał do Kopenhagi, pracował tam nad genetyką drożdży w laboratorium Carlsberga, a następnie udał się do USA. W latach 1951–1955 związany był z Harbor Laboratory w Cold Spring, a później z Instytutem Mikrobiologii w University of New Brunswick; w latach 1960–2003 był profesorem w University of Wisconsin – Madison; otrzymał pięć doktoratów honoris causa: Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (1980), Uniwersytetu Gdańskiego (1989), Akademii Medycznej w Gdańsku (2000), Politechniki Gdańskiej (2001) oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego (2012) (Abramow-Newerly, 2017).

Profesor Jan Kielanowski

Źródło: Z archiwum Piotra Kielanowskiego

Curie-Skłodowskiej w Lublinie (w latach 1948–1950 był rektorem tej uczelni), później zaś z Akademią Medyczną w Białymstoku (rektor w latach 1950–1956) i Akademią Medyczną w Gdańsku (1956–1975). Od 1963 roku był członkiem Francuskiej Akademii Medycyny. Zasłynął jako autor licznych prac z zakresu fizjopatologii, fizjologii, filozofii medycyny i deontologii lekarskiej. Średni z braci, Leopold Stanisław Pobóg-Kielanowski (1907–1988), to aktor i reżyser. Od 1929 roku występował we Lwowie

i w Toruniu, następnie w Teatrze Polskim w Katowicach (1935–1938), a w latach 1938–1940 dyktował Teatrowi na Pohulance w Wilnie. W czasie drugiej wojny światowej przebywał w Warszawie. Był żołnierzem Armii Krajowej. Brał udział w powstaniu warszawskim, po jego klęsce został wywieziony na roboty do Niemiec. Od 1945 roku związany był z Teatrem Dramatycznym 2. Korpusu Polskiego we Włoszech. Od 1946 roku przebywał w Wielkiej Brytanii, gdzie organizował życie teatralne. W latach 1948–1961 i 1965–1978 był dyrektorem Teatru Polskiego ZASP i jego reżyserem. Lata 1952–1972 wypełnił pracą w Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa. Wielokrotnie prezesował Związku Artystów Scen Polskich za Granicą. W 1980 roku został honorowym prezesem Związku. Jest autorem prac teatrologicznych, m.in. *O scenopisarstwie na uchodźstwie* (1976), *O teatrze polskim na emigracji* (1986) oraz eseju historycznego *Odyseja Władysława Warneńczyka* (1991).

Najmłodszy z braci, przez matkę pieszczotliwie z lwowska nazywany „Jańciem”, Jan Maria Ziemowit Kielanowski (1910–1989) to znany rolnik i biolog, twórca cenionego w Europie Instytutu Fizjologii i Żywienia Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Jabłonce, obchodzącego w roku bieżącym sześćdziesięciopięciolatek istnienia, placówki z dużymi osiągnięciami, nowoczesnym warsztatem oraz dużą liczbą młodych, dobrze wykształconych, pracujących z pasją pracowników naukowych. To także wybitny humanista, tłumacz i poeta, znawca historii, literatury i muzyki. Sam grał na wiolonczeli i na fortepianie. Był również utalentowany plastycznie. Pozostały po nim akwarele i szkice krajobrazów z okolic Witowa koło Zakopanego oraz z Jabłonce.

Jan Kielanowski przyszedł na świat 16 czerwca 1910 roku we Lwowie. Urodził się jako czwarte² dziecko lekarza Bolesława Pobóg-Kielanowskiego oraz Marii Wincenty z Lityńskich, córki lekarza – Leopolda Lityńskiego, który prowadził praktykę lekarską w swoim majątku ziemskim (Kielanowski, 1994, s. 7). Dzieciństwo i młodość spędził we Lwowie, w przestrzeni mitycznego miasta wielu narodów, kultur, religii i języków. Zapewne to atmosfera i klimat Lwowa zdecydowały, że należał do ludzi silnych duchowo. Tylko takich jak on stać było na spokój, rozwój, wrażliwość na piękno i życzliwość do świata. Rodzina Kielanowskich mieszkała w słynnym Gmachu Skarbka, okazałym czworobocznym kompleksie, ufundowanym w 1837 roku przez Stanisława hr. Skarbka³ z przeznaczeniem na teatr i hotel dla polskich ziemian. Hrabia do śmierci zarządzał teatrem, będąc dyrektorem dwóch scen, polskiej i niemieckiej. Zajmował się sprawami organizacyjnymi, ale wpływał także na repertuar, dbając, by znalazły się w nim sztuki rodzimych autorów (Fastnacht-Stupnicka, 2012, s. 16). W gmachu tym znajdowały się także prywatne apartamenty, wynajmowane początkowo przez aktorów i zamożne rodziny. W budynku mieszkało wiele znanych postaci, m.in. Artur Grottger, Juliusz Kossak, Kornel Makuszyński, a za czasów Kielanowskich Jan Gall, wybitny kompozytor i dyrygent, oraz Adam Didur – śpiewak, jeden z najznakomitszych basów przełomu wieków. Teatr Skarbkowski⁴ istniał w latach 1842–1899. Oprócz przedstawień teatralnych odbywały się w nim również (1861–1877) posiedzenia Sejmu Galicyjskiego. Po zamknięciu historycznej sceny gmach wziął w stuletnią dzierżawę Leopold Lityński (wuj Jana Kielanowskiego), wprowadzając tu licznych swoich krewnych. Ośmiopokojowe mieszkanie z wygodami zajmowali tam Maria i Bolesław Kielanowscy, tu przyszły na świat wszystkie ich dzieci – Józefa, Tadeusz, Leopold i Jan. Gmach Skarbka był ich domem rodzinnym. *Dzieciństwo rodzeństwa Kielanowskich upływało w niezwyklej scenerii. Oryginalność gmachu, jego wyjątkowe rozmiary, rozległe piwnice, zakamarki, przejścia były istnym*

² Najstarsza z rodzeństwa była siostra Józefa Antonina z Kielanowskich Pietruska (1904–1969), utalentowana muzycznie znawczyni kilku języków obcych, absolwentka dwóch fakultetów – konserwatorium w klasie fortepianu oraz Wydziału Humanistycznego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. *Laknęła wiedzy, miała ciekawość świata*, wspomina matkę młodszy syn, doc. n. med. Jan Pietruski. *Zawsze miała pod ręką rozmaite encyklopedie i słowniki i kiedy pytaliśmy ją o coś jako dzieci, nie zbywała nas, mówiła „zaraz zobaczymy” i sięgala do tych tomów, czytała, wyjaśniała. Tłumaczyła nam etymologię wielu słów polskich pochodzących z języków obcych. Jako matka była nadzwyczajna. Czula, dobra, mądra, wyrozumiała, cierpliwa. Nigdy nie krzyczała, nie podnosiła głosu. Można było się zwrócić do niej w każdej sprawie* (Pietruski, 2009).

³ Stanisław Skarbek (1780–1848) – hrabia, ziemianin galicyjski, mecenas kultury. Swój majątek przeznaczył m.in. na utworzenie Polskiego Teatru we Lwowie oraz zakładu dobroczynnego – Instytutu dla Ubogich Sirot, który dał dożywotnie schronienie także 60 starcom. Wychowywało się w nim 400 osieroconych dziewcząt i chłopców. Dla podopiecznych ufundował obszerny gmach w swojej posiadłości w Drohowyżu, gdzie dzieci kształciły się i uczyły rzemiosła. Pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim. Później jego szczątki przeniesiono do posiadłości rodzinnej w Drohowyżu nad Dniestrem (Wasylewski, 1931, s. 104; Fastnacht-Stupnicka, 2012, s. 16–17).

⁴ Budowa gmachu trwała pięć lat. Uroczyste otwarto go w 1842 roku. Był to największy teatr w Europie, zajmujący powierzchnię ponad siedmiu tysięcy metrów kwadratowych, z salą na 1460 miejsc. Budowlę wzniesiono według projektu Alojzego Pichla i Jana Salmana (*Ilustrowany przewodnik miasta Lwowa z planem*, 1935; Wasylewski, 1931, s. 104).

rajem dla dorastających chłopców, terenem ich zabaw i poznawczych wypraw, szczególną zaś atrakcją często pojawiający się na podwórzach kamienicy katarzyniarze, trupy cyrkowe, śpiewacy uliczni, nieustanny ruch ludzi i rozmaitych wozów dostawczych. Ciekawie przedstawiała się też socjologiczna struktura tej małej społeczności; do lokatorów budynku należeli bowiem zarówno ziemianie, artyści, lekarze, urzędnicy wyższego i niższego szczebla, jak i lumpenproletariat, a nawet zawodowi złodzieje. [...] Na początku XX wieku mieszkali tu wyłącznie Polacy, ale już w okresie międzywojennym połowę lokali zajmowali Żydzi [...] Wśród nich także chasydzy, był więc dom modlitwy, były i sklepy. W tym wielobarwnym świecie, pobudzającym wyobraźnię i uczącym budować relacje między ludźmi, przez swoją różnorodność kształtującym szacunek i tolerancję, dorastało rodzeństwo Kielanowskich. Ich dzieciństwo upływało w luksusowych warunkach (Fastnacht-Stupnicka, 2012, s. 18). Atmosfera gmachu Skarbka wpłynęła zapewne na kształtowanie osobowości i wrażliwości Jana, podobnie jak panująca w domu rodzinnym dyscyplina i kult wiedzy. Tu formował się jego charakter i budziły ambicje.

Jan Kielanowski rozpoczął naukę w 1917 r. we Lwowie, w prywatnej szkole prowadzonej przez Braci Szkolnych, austriackich księży⁵, którą kontynuował w VIII Państwowym Gimnazjum im. Króla Kazimierza Wielkiego⁶, gdzie w roku 1928 uzyskał maturę. Pracowali tam świetni pedagodzy, zapewniający wysoki poziom nauczania i kładący nacisk na rozwój wiedzy humanistycznej. Organizowane przez nich zajęcia pozalekcyjne rozwijały szerokie zainteresowania uczniów, kształciły artystyczną wrażliwość. Jan śpiewał tam w chórze, grał na skrzypcach, brał udział w inscenizacjach teatralnych. Zainteresowanie jego budziły także filozofia i malarstwo. Kilku nauczycieli tej szkoły zostało później profesorami Uniwersytetu Jagiellońskiego, m.in. Czesław Nanke, autor popularnego podręcznika do nauczania historii, oraz Jerzy Mikułowicz, który przygotował kilka podręczników do matematyki (Ziołocka, 1990, s. 4).

Gdy myślę o Ojcu – wspomina Piotr Kielanowski – to wydaje mi się, że wielką rolę w Jego kształtowaniu odegrała atmosfera Lwowa – miasta, gdzie się urodził i wykształcił. Nie czas i miejsce na wymienianie nazwisk licznych wybitnych Lwowiaków. Jest jednak dla mnie jasne, że atmosfera tego miasta sprzyjała rozwojowi wybitnych osobowości. Może miała na to wpływ wielokulturowość Lwowa, która rozwijała tolerancję, pozwalala dostrzegać rzeczy, które łączą. Może były przyczyny inne, o których nie wiemy. Ojciec do Lwowa po wojnie nigdy nie

⁵ Do szkoły tej chodziły wyłącznie polskie dzieci, które tylko na przerwie mogły rozmawiać po polsku. Lekcje w szkole odbywały się po niemiecku (Fastnacht-Stupnicka, 2012, s. 35).

⁶ VIII Państwowe Gimnazjum im. Króla Kazimierza Wielkiego we Lwowie mieściło się przy ulicy Dwerneckiego. Zostało założone w 1908 roku; w 1938 przekształcone w Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Króla Kazimierza Wielkiego, państwową średnią szkołę ogólnokształcącą, złożoną z 4-letniego gimnazjum i 2-letniego liceum. Nauczycielami byli tu m.in.: dr Mieczysław Gawlik, Marian Janelli, Marian Kukiel, Czesław Nanke, Leopold Wołowicz i Ferdynand Śliwa. W szkole tej uczyli się m.in. Zbigniew Herbert, wybitny polski poeta, oraz Stefan Legeżyński, geograf i dziennikarz (Trojanowski, *VIII Gimnazjum i Liceum im. Króla Kazimierza Wielkiego we Lwowie. Refleksja na sześćdziesiątce*).

pojechał, a wspominał raczej rzadko. Tęsknił szalenie. Teraz rozumiem dlaczego (Kielanowski, 2005). Mógłby zapewne powtórzyć za Tadeuszem Śliwiakiem:

*Czy wiesz jakie to szczęście
urodzić się we Lwowie
i patrzeć z góry Jacka
na Wysoki Zamek
na place i ulice
na Lwy przed ratuszem
i czy wiesz co znaczy
opuścić to miasto
być wygnańcem
żyć daleko stąd
jak niewidomy
Jakże miałbym tam jechać
aby być gościem
własnego domu* (Śliwiak, 1996, s. 155).

Jan Kielanowski pozostał wierny niezwykle miastu. Gdy tę małą ojczyznę na zawsze utracił, nie popadł ani w czułość, ani w sentymentalizm, ani w nienawiść do kogokolwiek. Podzielał rozumowanie krajana, Stanisława Vincenza, który wyznał: [...] *w ostatniej wojnie doszedłem do przekonania, że Monteskieu ma głęboką rację i przez to ukrytą [...]. Dla nabrania takiego przeświadczenia niezbędne jest sito, o którym poucza wielki poeta Czyścica: Lethe i Eunone, zapomnienie i życzliwość, dwa ramiona tego samego strumienia czyścicowego* (Vincenz, 1979).

W 1928 roku rozpoczął studia na Wydziale Fizyki i Matematyki Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Jednak to nie fizyka okazała się jego powołaniem⁷, lecz nauki rolnicze, z jakimi zaznajamiał się w słynnych Dublinach. Była też inna, istotniejsza przyczyna: *Od 1929 roku kochałem się* – wyznaje we wspomnieniach napisanych w 1988 roku – *nie zmieniając, jak dotychczas „subiectum”* (Kielanowski, 1994). Wybranką była Zofia Chomiczówna, urodzona w 1909 roku w Dorpacie, pochodząca ze znanej warszawskiej rodziny Chomiczów⁸ herbu Poraj, studentka Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie. Poznali się w Zakopanem, w istniejącej do dziś willi „Atlas” położonej na stoku Gubałówki. Uczucie okazało się tak silne, że Jan postanowił zmienić kierunek studiów na trwający krócej (rolnictwo studiowało się wówczas tylko cztery lata), aby jak najszybciej usamodzielnic się i poślubić Zofię. Cieszyła go także perspektywa zamieszkania na wsi, a nie w mieście. Wybór padł na Dubliny, położone

⁷ Fizykiem teoretykiem został syn Profesora, ur. w 1944 r. Piotr Kielanowski, absolwent Wydziału Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego (1967), stypendysta Instytutu Fizyki Wysokich Energii Austriackiej Akademii Nauk w Wiedniu (1972–1974), profesor tytularny Centrum Badań Zaawansowanych Politechniki Meksykańskiej w Mexico City (od 1995) (Pietruski, 2009).

⁸ Od nazwiska tej rodziny pochodzi nazwa jednej z obecnych dzielnic Warszawy – Chomiczówki (Fastnacht-Stupnicka, 2012, s. 143).

nieopodal Lwowa. Studiował tam na Wydziale Rolniczo-Lasowym Oddziału Rolniczego Politechniki Lwowskiej w Dublanach, które stały się siedzibą utworzonej w 1856 roku wzorcowej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego⁹. W ciągu niespełna półwiecza, bo już w 1901 roku, osiągnęła rangę pierwszej na ziemiach polskich Akademii Rolniczej (Radomska, 2001, s. 9). Po pierwszej wojnie światowej, jesienią 1919 roku, Akademia wraz z Wyższą Szkołą Lasową zostały włączone do Politechniki Lwowskiej jako Wydział Rolniczo-Lasowy.

Zajęcie Kresów Wschodnich przez Armię Czerwoną zakończyło formalne istnienie Politechniki Lwowskiej, przekształconej w październiku 1939 roku w Instytut Politechniczny. Wydział Rolniczo-Lasowy podzielono na Instytut Rolniczy, funkcjonujący nadal w Dublanach, i Leśny, we Lwowie (Radomska, 2001, s. 9). Pod okupacją niemiecką, w kwietniu 1942 roku, uruchomiono zapowiadane kursy rolnicze i analogiczne leśne na poziomie technikum. Ostateczne włączenie Kresów do Związku Radzieckiego spowodowało exodus polskiej kadry naukowej do przesuniętej na zachód ojczyzny.

Szkoła w Dublanach powstała na bazie średniej szkoły rolniczej, ufundowanej przez Galicyjskie Towarzystwo Gospodarskie, skupiające obywateli ziemskich: magnatów i szlachtę. Zainteresowani podniesieniem poziomu produkcji rolnej, uznali oni za niezbędne kształcenie wysoko kwalifikowanej kadry fachowców. Zakupiono folwark, stawiano i wyposażano budynki, gromadzono zbiory naukowe, ponadto doskonalono programy nauczania i unowocześniano statuty uczelni. Godłem szkoły był lew trzymający drzewko jabłoni, umieszczony na zielonej tarczy herbowej, oraz zaczerpnięty z *Eklog* Wergiliusza napis *CARPENT TUA POMA NEPOTES – Niech używają twe owoce potomni* (Radomska, 2005, s. 23). *Dostojna* – wspomina Kazimierz Juliusz Nahlik¹⁰ – *bo w owym czasie [1936 r. – T. Z.] osiemdziesięciolecie swego istnienia obchodząca Akademia Rolnicza w Dublanach, włączona w 1919 roku do Politechniki Lwowskiej jako Oddział Rolniczy, nie przypominała w niczym dzisiejszych gigantycznych i wspaniałych „kombinatów naukowych”, jak choćby Kortowo pod Olsztynem czy wiele innych. Posiadała jednopiętrowy budynek, zwany uroczyście „gmachem głównym”, wzniesiony w 1888 roku, mieszczący kilka niezbyt wielkich sal wykładowych, gabinety profesorskie, parę salek do ćwiczeń i kancelarię, oraz drugi budynek, wzniesiony w 1900 roku, w którym mieściły się laboratoria chemii*

⁹ Uroczystość otwarcia Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego odbyła się 9 stycznia 1856 roku. Uświetnili ją swoim udziałem: namiestnik Galicji – Agenor hrabia Gołuchowski, aktywnie wspierający działalność Towarzystwa, książę Leon Sapieha, liczni członkowie Towarzystwa i lwowski arcybiskup obrządku łacińskiego ks. Bocheński, który pobłogosławił pierwszych osiemnastu uczniów oraz poświęcił pomieszczenia szkoły. W tym czasie placówka posiadała muzeum przyrodnicze, bibliotekę, kolekcję minerałów i modeli roślin, aparaturę chemiczną i przybory miernicze oraz, jako tymczasowy, budynek szkolny obliczony na trzydziestu słuchaczy. W najbliższych planach była budowa nowego – dla stu uczniów (Radomska, 2001).

¹⁰ Kazimierz Juliusz Nahlik (ur. 1913 we Lwowie, zm. 2007); syn prawnika i właścicielki majątku ziemskiego na Pokuciu; w 1931 roku ukończył gimnazjum klasyczne we Lwowie. W latach 1931–1935 studiował w Dublanach. Po wojnie pracował jako inspektor hodowli bydła w Izbie Rolnej w Gdańsku; od 1965 roku pracownik Krakowskiego Instytutu Zootechniki. Autor wielu fachowych publikacji.

rolnej, gleboznawstwa, technologii rolniczej, a także stacja chemiczno-rolnicza. Na szczęście jednak nie wielkość budynków decyduje o wielkości i znaczeniu uczelni – decyduje o tym poziom nauki i atmosfera stworzona przez zespół profesorów i studentów. Świadectwem wielkości i znaczenia uczelni są osiągnięcia jej wychowanków (Nahlik, 2002, s. 4).

Uczelnia w Dublinach nie była duża. Dyplomy jej ukończenia otrzymywało 20–30 studentów rocznie. W okresie międzywojennym stanowili oni kierowniczą oraz instruktorską kadrę organizacji rolniczych, organizowali spółdzielczość wiejską, administrowali majątkami ziemskimi, dając przykład wzorowej i nowoczesnej gospodarki rolniczej i hodowlanej. Wprowadzenie postępu w rolnictwie umożliwiały im gruntowna wiedza i zapał do pracy wyniesione z *Alma Matris*, jaką była dla nich uczelnia zwana po prostu Dubliny. *Dubliny, Dubliny* – jak mówi piosenka – *sławna dziura w kraju, kto tu rok przemieszkał, pójdzie wprost do rajy*.

Jan Kielanowski przemieszkał tu znacznie dłużej niż rok. *Na innych latach, podobnie jak na naszym roku* – wspomina Kazimierz Juliusz Nahlik – *towarzystwo też jest bardzo różnorodne; są „panicze” nie ustępujący naszemu Jasiowi Potworowskiemu, niekiedy wytrwale studiujący, bo po co się spieszyć, skoro ojciec przysyła pieniądze? A specjalnych rygorów nie ma; można studiować i dziesięć lat, jeśli to komu dogadza (i jeśli ktoś za to płaci). Trafia się też dla odmiany, chociaż rzadziej, jeden czy drugi przyszły „kandydat nauk”, jak nie przymierzając „Jankiel” („z domu” Jan Kielanowski), o którym z góry wiadomo, że będzie nie byle jakim profesorem* (Nahlik, 2002, s. 5). Także według opinii profesora Władysława Hermana¹¹ student Kielanowski zwracał na siebie uwagę dociekliwością, wnikliwością i sumiennością w pracy¹² (Ziołocka, 1990, s. 4).

Jan Kielanowski studiował w Dublinach w latach 1931–1935 na Wydziale Rolniczo-Lasowym, gdzie było osiemnaście katedr, w tym osiem na Wydziale Rolnym, sześć na Lasowym i cztery wspólne. W 1933 roku na tymże Wydziale Rolniczo-Lasowym Oddziału Rolnego Politechniki Lwowskiej uzyskał absolutorium, a po odbyciu praktyki rolniczej oraz wykonaniu pracy dyplomowej na temat *Doświadczenia nad tuczem kur zielononózek polskich* 9 marca 1935 roku złożył egzamin końcowy, uzyskując tytuł inżyniera rolnika. Komisji przewodniczył

¹¹ Władysław Ludwik Herman (1901–1981) – inżynier, dr nauk technicznych, profesor hodowli i żywienia zwierząt w Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie; komendant AK Okręgu Stanisławów; świadek oskarżenia w procesie szesnastu; w latach 1944–1945 jako docent hodowli zwierząt wykładał w zastępstwie i kierował Katedrą Hodowli Ogólnej na Wydziale Rolniczo-Lasowym Politechniki Lwowskiej; autor licznych prac naukowych z dziedziny weterynarii; w latach 1948–1971 profesor Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie; wieloletni kierownik Katedry Hodowli Ogólnej Zwierząt w SGGW (Mazur, Węgiński, 1997, s. 77–79; Filistowicz, Juszcak, Węzyk, 1997, s. 239–241; Radomska, 1982, s. 2–3).

¹² Zachowały się świadectwa z okresu dzieciństwa potwierdzające solidność i pracowitość Jana. Jadwiga C. (nazwisko nieznane), odwiedzająca dom państwa Kielanowskich w Gmachu Skarbka, w zachowanych kartkach pamiętnika, przechowywanego w rodzinnym archiwum Kielanowskich, zanotowała: *Janek był najspokojniejszym z braci, najmłodszym, zawsze zniknął w swoim pokoju, oświadczając, że musi się uczyć. Pamiętam go jeszcze jako ładnego chłopca z włosami przyciętymi „na pazia”, z grzywką nad czołem* (Jadwiga C., *O rodzinie pp. Kielanowskich, Gmachu Skarbka i lwowskich teatrach. Kartki z pamiętnika*, maszynopis).

profesor Karol Różycki, członkami zaś byli profesorowie: senior Karol Malsburg, Bronisław Janowski, Jan Łopuszański, Kazimierz Miczyński, Arkadiusz Musierowicz i Henryk Romanowski. *To już nie zwykły szkolny egzamin, jakich było wiele* – podkreśla dublańczyk Kazimierz Juliusz Nahlik – *to dyskusja poważnych profesorów z młodymi, ale już przygotowanymi do samodzielnej pracy ludźmi* (2002, s. 5).

Od maja 1935 roku do kwietnia 1936 Jan Kielanowski pracował jako nauczyciel oraz instruktor produkcji zwierzęcej w dwuzmianowej szkole rolniczej w Lesznie Wielkopolskim, należącej do Wielkopolskiej Izby Rolniczej, a następnie odbył dwumiesięczną praktykę specjalizacyjną w Stacji Zootechnicznej w Dublanach. W lipcu 1936 roku pracował krótko jako inspektor w Okręgowej Targowiskowej Komisji Nadzorczej we Lwowie. W listopadzie 1936 roku rozpoczął pracę naukową na stanowisku asystenta w Zakładzie Doświadczalnym w Świsłoczy, w województwie białostockim, pod kierunkiem doktora Mieczysława Czai (Ziołocka, 1971, s. 96–98; Ziołocka, 1991, s. 199–211; Żebrowska, 2005). W tej jednej z najlepiej pracujących zootechnicznych placówek badawczych w Polsce Kielanowski zajmował się pracami hodowlanymi. Prowadził też badania nad owcą wrzosówką oraz nad kontrolą użytkowości rzeźnej świń. Awansował na stanowisko adiunkta, a następnie zastępcy kierownika Zakładu. W 1939 roku został kierownikiem Działu Zootechnicznego w Zakładzie Doświadczalnym Torfowisk pod Sarnami, przynależnym do Wołyńskiej Izby Rolniczej, gdzie rozpoczął pracę hodowlaną i badawczą nad bydlęciem czerwonym polskim i poleskim, świniami poleskimi i owcami oraz prace badawcze nad wykorzystaniem pastwisk torfowych. *Warto chyba dodać* – podkreśla Aleksandra Ziołocka, późniejsza współpracowniczka Jana Kielanowskiego w Jabłonnii – *że głównym zadaniem prac badawczych prowadzonych w Sarnach w różnych działach (gleboznawstwa, hodowli roślin, produkcji zwierzęcej) było wspieranie zakrojonych na szeroką skalę poleskich melioracji, których zakres nie był mniejszy niż osuszenie sławnych błot pontyjskich we Włoszech. Tam też rozpoczął tworzyć polską ekologię profesor Dezydery Szymkiewicz* (Ziołocka, 1971, s. 5).

Po wybuchu drugiej wojny światowej Jan Kielanowski przeniósł się do Lwowa, gdzie pracował jako zootechnik w Rejonowym Oddziale Ziemi, później zaś jako inspektor hodowli świń w Izbie Rolniczej. Powrócił także, jako wolontariusz, do pracy naukowej w Katedrze Hodowli Zwierząt i Żywienia Zwierząt Domowych Akademii Medycyny Weterynaryjnej, kierowanej przez profesora Władysława Hermana. Na początku 1941 roku, dzięki staraniom profesora Henryka Malarskiego, Jan Kielanowski podjął pracę w Państwowym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego, który Niemcy przemianowali na Landwirtschaftliche Forschungsanstalt des GG. Profesor Laura Kaufman, biolog i genetyk, z powodu swego żydowskiego pochodzenia, ukrywała się, toteż Jan Kielanowski objął stanowisko kierownika Działu Drobnego Inwentarza, gdzie prowadził prace badawcze nad fizjologią tuczu drobiu wodnego. Rozpoczął także prace genetyczne nad królikami.

Materiały doświadczalne zebrane w latach 1942–1945 posłużyły mu do przygotowania rozprawy doktorskiej na temat *Badania nad tuczem gęsi krajowych*¹³, na podstawie której w czerwcu 1946 roku uzyskał stopień doktora nauk rolniczych na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Promotorem pracy była profesor Laura Kaufman¹⁴. W latach 1945–1947 odbył staż naukowy w Stanach Zjednoczonych oraz w Wielkiej Brytanii, który umożliwił mu pogłębienie wiadomości w dziedzinie doświadczalnictwa zootechnicznego, zapoznanie się z elementami genetyki populacji oraz z organizacją doświadczalnictwa zootechnicznego i upowszechnianiem wiedzy rolniczej.

Po powrocie ze stażu pracował nad zorganizowaniem od podstaw zakładów doświadczalnych i pracowni zootechnicznych w Oddziale Bydgoskim Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego. Był wówczas jedynym pracownikiem naukowym Oddziału. Po reorganizacji i podziale Instytutu na mniejsze jednostki Jan Kielanowski kierował Działem Wyceny Wyników Produkcji w bydgoskim Oddziale Instytutu Zootechniki. Placówka ta stała się podstawą powołanego w 1955 roku przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk Instytutu Fizjologii i Żywienia Zwierząt, przeniesionego w 1960 roku do Jabłonny pod Warszawą. Jan Kielanowski stał wówczas na czele dobrze już wykształconej kadry, liczącej około trzydziestu pracowników naukowych i pomocniczych, w większości przez niego wyszkolonych (Ziołocka, 1991, s. 5).

¹³ *W całej swojej karierze naukowej – pisze Anna Fastnacht-Stupnicka – profesor zajmował się kolejno niemal wszystkimi zwierzętami gospodarskimi: począwszy od kur (praca magisterska), przez owce, świny i bydło (Świsłocz i Sarny), drób wodny i króliki (Puławy), gęsi (praca doktorska), by ostatecznie wyspecjalizować się w zakresie chowu świń, głównie w badaniu przemiany białkowej, co w efekcie pozwalało wyhodować zwierzęta o dużej ilości mięsa, a małej tłuszczu. W tej dziedzinie miał wybitne osiągnięcia i odkrycia. Jedynie dzieci profesora ubolewały, że ojciec zajmuje się tak „nieschludnym” tematem. „Gdybyś pisał poradnik chowu koni, to by lepiej brzmiało” – mówiły, nie rozumiejąc jeszcze wtedy, że badania ojca były zgodne z powojennymi tendencjami, zapewniały mu dobrą pracę i pozycję, a podręczniki chowu świń przynosiły godziwe honoraria. Łączy się z tym pewna anegdota, mianowicie Jan Kielanowski miał napisać pracę naukową pod tytułem „Świnia polska”, ale ponoć na tak brzmiący tytuł cenzura nie wyraziła zgody. Nie jest to prawdą, lecz żartem rozpowszechnianym przez samego autora (Fastnacht-Stupnicka, 2012, s. 152).*

¹⁴ Laura Kaufman (ur. 1889 w Krakowie – zm. 1972 w Lublinie); wybitny biolog, genetyk, członek rzeczywisty PAN; pierwsze nauki pobierała prywatnie; w 1902 roku rozpoczęła edukację w I Prywatnym Wyższym Gimnazjum Żeńskim (klasycznym) przy ulicy Wolskiej w Krakowie. W roku 1907 złożyła eksternistycznie egzamin maturalny w męskim Gimnazjum im. Św. Anny, uzyskując świadectwo dojrzałości z odznaczeniem. W tym samym roku rozpoczęła studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, a za przedmiot studiów obrała nauki przyrodnicze. Współpracowała z prof. dr Emilem Godlewskim. Doktorat uzyskała w roku 1916. W 1917 została zatrudniona w Katedrze Histologii Wydziału Lekarskiego UJ, gdzie pracowała do maja 1919 roku. Zaproszona do współpracy przez prof. Godlewskiego, kolejne lata spędziła w Państwowym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach, gdzie prowadziła badania w Dziale Genetyki Zwierząt. Habilitację uzyskała w roku 1930. W 1935 została kierownikiem Działu Biologii Hodowlanej PIN-GW w Puławach. W czasie II wojny światowej ukrywała się m.in. w Warszawie i Julinie koło Łochowa, ucząc dzieci i młodzież na tajnych kompletach. W 1946 roku wróciła do Puław. W tymże roku została profesorem nadzwyczajnym, a w 1954 roku profesorem zwyczajnym na Wydziale Rolnym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Honorowy prezes Polskiego Towarzystwa Zootechnicznego; pierwszy prezes Lubelskiego Towarzystwa Naukowego; doktor honoris causa Wyższej Szkoły Rolniczej w Lublinie (obecnie: Uniwersytet Przyrodniczy) (Brzęk, 1974).

W latach 1954–1955 Jan Kielanowski był wykładowcą ogólnej hodowli zwierząt w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Był nauczycielem akademickim kompetentnym i życzliwym, lubianym i szanowanym przez studentów i współpracowników. Z działalności dydaktycznej zrezygnował, gdy otrzymał zadanie organizacji Instytutu w Jabłonie.

Dzisiaj przybywających do Instytutu Fizjologii i Żywienia Zwierząt im. Jana Kielanowskiego¹⁵ w Jabłonie wita tablica pamiątkowa poświęcona Profesorowi, na której czytamy: *Jan Kielanowski 1910–1989. Twórca Instytutu. Rolnik. Humanista. obrońca Praw Człowieka.*

Od powstania Instytutu do 1974 roku Jan Kielanowski był jego dyrektorem. Opracował plan działania Instytutu, wskazał problematykę badawczą, którą sam już realizował. *W uzasadnieniu uchwały powołującej Instytut wskazano, że głównym zadaniem tej placówki ma być rozwinięcie i prowadzenie podstawowych badań naukowych w dziedzinie fizjologii i żywienia zwierząt użytkowych, podkreślając niedostateczne zaawansowanie tych badań w naszym kraju ze szkoda dla postępu produkcji zwierzęcej. Dzięki rozległym kontaktom zagranicznym Profesor umożliwił i zorganizował wielu młodym pracownikom staże naukowe w renomowanych ośrodkach zagranicznych w celu przygotowania do przyszłych prac, bowiem w kraju brakowało wówczas wyspecjalizowanych w niektórych kierunkach placówek badawczych* (Ziołocka, 1991, s. 202). Pod kierownictwem Profesora Jana Kielanowskiego Instytut stał się liczącą się w kraju i za granicą placówką badawczą¹⁶.

W 1974 roku Profesor Jan Kielanowski zrezygnował z kierowania Instytutem, ale nadal kierował pracami w Zakładzie Fizjologii i Żywienia tejże placówki. W 1974 roku przeszedł na emeryturę, ale nie przeszkodziło mu to w prowadzeniu dalszych prac badawczych. Nie tracił też kontaktu z młodymi pracownikami Instytutu. Zawsze życzliwy, służył mądrą radą i dzielił się swoimi doświadczeniami. Był opiekunem spolegliwym, toteż cieszył się zaufaniem wśród swoich współpracowników.

Aleksandra Ziołocka podkreśla, że do największych osiągnięć Jana Kielanowskiego na skalę światową należy opracowanie metody szacowania energetycznych potrzeb bytowych i produkcyjnych rosnących zwierząt na podstawie wypracowanych przez niego metod i przy użyciu – na szeroką skalę – matematyki i statystyki. Opierając się na doświadczeniach własnych i prowadzonych wspólnie z kierowanym przez siebie zespołem, opracował metodę badania przemiany energii u świń i drobiu na podstawie zmian chemicznego składu ciała.

¹⁵ Imię Jana Kielanowskiego nadano Instytutowi w 1990 roku.

¹⁶ W czasie 50 lat działalności Instytutu 96 osób otrzymało stopień doktora, w tym 21 osób w latach 1995–2004. Spośród pracowników naukowych 29 osób uzyskało stopień doktora habilitowanego, 20 tytuł profesora. Instytut od 1971 roku ma prawo do nadawania stopnia doktora nauk rolniczych, a w latach 1977–1989 miał także prawo nadawania stopnia doktora nauk przyrodniczych. W latach 1971–2004 Rada Naukowa Instytutu nadała stopień doktora 50 osobom, w tym 40 osobom stopień doktora nauk rolniczych. Wśród doktorantów były cztery osoby z zagranicy (Indie, Algieria, Chiny, Wietnam) (Żebrowska, 2005).

Metoda ta pozwala na uzyskiwanie wyników nie mniej dokładnych niż przy zastosowaniu metody respiracyjnej. Posługując się tą metodą, określił doświadczalnie po raz pierwszy w literaturze naukowej przybliżony, energetyczny koszt odkładania białka w ciele rosnących zwierząt, a następnie – razem ze współpracownikami – wielkość bytowego zapotrzebowania energii przez świnie oraz potwierdził wielkość zapotrzebowania energii na odłożenie tłuszczu, znaną przez innych autorów. Posługując się tymi wynikami, przedstawił po raz pierwszy na modelu świni pełny bilans u rosnących zwierząt (Ziołocka, 1991, s. 201).

Profesor Jan Kielanowski aktywnie uczestniczył w międzynarodowej współpracy naukowej. Był m.in. koordynatorem międzynarodowej grupy roboczej pracującej nad zagadnieniami tuczu i kontroli użytkowości świń i drobiu. Zorganizował międzynarodowe zjazdy w Bydgoszczy (1959), w Possneck (NRD, 1961) oraz w Moskwie i Tartu (1963). Zaangażował się także w prace grup roboczych w ramach RWPG. Szczególnie aktywnie uczestniczył w pracach zespołu zajmującego się energetycznym wartościowaniem pasz. W ramach kontaktów zagranicznych, jako przewodniczący delegacji z ramienia Ministerstwa Rolnictwa, złożył wizytę w USA, co zaowocowało nawiązaniem współpracy naukowej i przyznawaniem młodym polskim naukowcom stypendiów Fundacji Rockefellera. Umiejętnie upowszechniał wiedzę rolniczą w licznych publikacjach popularnonaukowych i podręcznikach. Był cenionym redaktorem i współautorem kilku podręczników zagranicznych, ponadto wchodził w skład wielu komitetów redakcyjnych krajowych i zagranicznych czasopism naukowych.

Profesor Jan Kielanowski był członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk, aktywnie uczestniczył w pracach Akademii od momentu jej powstania. Przewodniczył Komitetowi Nauk Zootechnicznych PAN (1959–1963) i prezesował Polskiemu Towarzystwu Zootechnicznemu. Był członkiem rad naukowych Instytutu Fizjologii i Żywienia Zwierząt PAN, Zakładu Hodowli Doświadczalnej Zwierząt PAN, Instytutu Żywienia Człowieka, przewodniczącym Rady Naukowej Instytutu Zootechniki, członkiem Rady Naukowo-Technicznej przy Ministrze Rolnictwa. Był też delegatem Polskiego Komitetu Współpracy z FAO¹⁷, członkiem Europejskiej Federacji Zootechnicznej oraz przewodniczącym Komisji Produkcji Świń i Drobiu Międzynarodowej Unii Nauk Żywnościowych. W uznaniu wysokiej oceny prac naukowych Profesora w 1960 roku powołano go na członka korespondenta Polskiej Akademii Nauk. Członkiem rzeczywistym PAN został w 1971 roku.

Za wybitną działalność naukową (Profesor Jan Kielanowski jest autorem ponad dwustu prac) i organizacyjną uhonorowany został licznymi odznaczeniami. Był członkiem Niemieckiej Akademii Nauk, doktorem honoris causa Uniwersytetu Humboldt'a w Berlinie oraz Uniwersytetu w Edynburgu,

¹⁷ FAO – Food and Agriculture Organization of the United Nations (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia z siedzibą w Rzymie).

członkiem korespondentem zagranicznym Societa Italiana per il Progresso delle Zootechnica¹⁸. Został odznaczony Medalem Czeskiego Towarzystwa Lekarskiego im. J. Purkynego oraz Medalem za Zasługi dla Rozwoju Wiedzy Czechosłowackiej Akademii Nauk Rolniczych.

Za działalność badawczą i organizacyjną w 1962 roku został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, a w 1973 roku – Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Profesor Jan Kielanowski zmarł 16 stycznia 1989 roku. Pochowany został, zgodnie ze swoim życzeniem, na cmentarzu w Witowie koło Zakopanego. Żegnała go tylko najbliższa rodzina, kilkoro przyjaciół, miejscowi górale i kapela góralska. Witów to było to miejsce, gdzie jeszcze jako dziecko, wraz z rodzicami i rodzeństwem, jeździł do ich letniego domu na wakacje. Jako dorosły człowiek wracał tam często. W Witowie spędzał urlopy i szukał malarskiego natchnienia. Z Tatrami był bardzo związany emocjonalnie. Lubił chodzić po górach, był zaangażowany w ruch ochrony Tatr. Należał też do Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Witów i okolice powracały jako temat licznych akwarel i szkiców Profesora, przedstawiających nastrojowe górskie pejzaże. Pasji malarskiej pozostał wierny do końca. *Spoczął w miejscu, skąd rozciąga się widok na całe Tatry, które tak bardzo ukochał, od Bielskich po Zachodnie* – wspomina Aleksandra Ziotecka, profesor IFiZZ w Jabłonie. – *Nie życzył sobie, aby Jego pogrzeb miał charakter oficjalny, aby wygłaszano na nim oficjalne przemówienia. Kto chciał, oddał Mu hołd poprzedniego dnia, podczas żałobnej mszy świętej w kościele św. Marcina w Warszawie. Żegnała Go tam rzesza ludzi reprezentujących różne środowiska naukowe, dawni współpracownicy, wychowankowie i przyjaciele, ludzie z kręgu ruchów społecznych* (Ziotecka, 1990, s. 4).

Dopiero po śmierci Profesora z informacji prasowych rodzina dowiedziała się, że był masonem. W listopadzie 1975 roku został przyjęty do warszawskiej loży „Kopernik”, w kwietniu 1981 roku uzyskał trzeci stopień wtajemniczenia. Wspomnianej loży przewodniczył w latach 1981–1986. Córka, Joanna Kielanowska-Stupnicka wspomina: *Ojciec był bardzo religijny, przestrzegał praktyk religijnych. Był zaprzyjaźniony z Zakładem dla Niewidomych w Laskach prowadzonym przez Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek i z księdzem Janem Zieją, między innymi kapelanem Szarych Szeregów i Komendy Głównej AK, jednym z założycieli KSS „KOR”. Ksiądz Zieja często przychodził do ojca, spowiadał go* (Fastnacht-Stupnicka, 2012, s. 154). Religijność i masoneria mogą wydawać się nie do pogodzenia, jednak zgodnie ze starymi zasadami w lożach wolnomularskich nie narzuca się członkom światopoglądu i nie zabrania przynależności do kościołów. Najistotniejszy jest system wartości, dążenie do nieustannego doskonalenia się, zmierzanie do lepszej przyszłości. Loża „Kopernik” należała do nurtu regularnego wolnomularstwa, kontynuowała tradycje przedwojennej Wielkiej Loży Narodowej Polski i zgodnie z jej konstytucją nie zabraniała praktyk

¹⁸ Włoskie Towarzystwo Promocji Zwierząt.

religijnych¹⁹. Z lożą „Kopernik” związany był też Jan Józef Lipski, historyk literatury, pracownik Instytutu Badań Literackich PAN, jeden z czołowych opozycjonistów, z którym Jana Kielanowskiego łączyła wieloletnia przyjaźń. I to prawdopodobnie on wprowadził Profesora do loży (Fastnacht-Stupnicka, 2012, s. 156).

Kilku członków warszawskiej loży „Kopernik” było aktywnymi opozycjonistami w okresie PRL – współtworzyli Komitet Obrony Robotników, następnie działali w „Solidarności”. Należał do nich także Jan Kielanowski (Lipski, 2006; Friszke, Paczkowski, 2008; Kamiński, Waligóra 2010; Fastnacht-Stupnicka, 2012), który członkiem KOR-u został w 1977 roku. Jesienią tego samego roku przyjęto nazwę Komitet Samoobrony Społecznej „KOR” (Kielanowski proponował nazwę Komitet Solidarności Społecznej) i powołano Radę Funduszu Samoobrony Społecznej, którą tworzyli: Jan Kielanowski, Halina Mikołajska, Edward Lipiński, Jan Józef Lipski, Józef Rybicki i Wacław Zawadzki. Przewodniczył jej ks. Jan Zieja (Lipski, 2006). Komitet od początku działał jawnie, walczył o prawa obywatelskie, inspirował niezależny ruch wydawniczy, organizował akcje protestacyjne, ruch samokształceniowy, powołał Towarzystwo Kursów Naukowych, stworzył komitety założycielskie Wolnych Związków Zawodowych, pomagał represjonowanym robotnikom – uczestnikom protestów w czerwcu 1976 roku, do których doszło m.in. w Radomiu, Ursusie i Płocku, organizując dla nich pomoc finansową i prawną (Fastnacht-Stupnicka, 2012). Opozycyjna działalność Jana Kielanowskiego najaktywniejszy wyraz znalazła w Towarzystwie Kursów Naukowych, utworzonym z inicjatywy Edwarda Lipińskiego w 1978 roku, w celu sprawowania opieki nad zorganizowanym wcześniej Uniwersytetem Latającym²⁰. Przewodniczącym Rady Programowej został Jan Kielanowski. Towarzystwo prowadziło również działalność stypendialną i wydawniczą.

W domu Zofii i Jana Kielanowskich przy ul. Opoczyńskiej w Warszawie bywali m.in. prof. dr hab. Jan Józef Lipski, prof. dr Edward Lipiński, Jacek Kuroń, Adam Michnik, Andrzej Celiński i Anna Walentynowicz. *To było fantastyczne małżeństwo* – wspomina Adam Michnik. [...] *Bardzo gościnni byli oboje. Gdybym miał użyć zwrotu literackiego, to powiedziałbym, że to była formacja polskiej inteligencji, „dawnych Polaków duma i szlachetność”. Taka orientacja patriotyczna, demokratyczna, ale – uwaga – katolicka. Ten melanz nie był częsty. Profesor był w tej samej mierze katolikiem, patriotą i demokratą szeroko myślącym. Przedwojenne maniery, sposób zachowania, myślenia, taka bardzo piękna, polska, szlachetna naiwność. To był człowiek kompletnie wolny od sarkazmu, wolny od cynizmu. Pogodny, uśmiechnięty. Lubił ludzi. [...] Nie był politykiem, to jest ważne. Do polityki wszedł jako moralista. Była w nim wielka tolerancja,*

¹⁹ W światowym wolnomularstwie (dotyczy to także Polski), wyróżnia się dwa główne nurty: regularny, w którym wymaga się od osób przynależnych do loży wiary w Istotę Wyższą, nazywaną Wielkim Budowniczym albo Wielkim Architektem, oraz liberalny, który nie uznaje żadnych dogmatów i skupia ludzi raczej o lewicowych poglądach (Hass, 1996; Young, Karg, 2007; Fastnacht-Stupnicka, 2012, s. 154–155).

²⁰ Nazwę tę nadano cyklowi wkładów o tematyce zakazanej przez cenzurę, organizowanych w domach prywatnych (Terlecki, 2000).

ciekawość. Był człowiekiem łagodnym o żelaznych zasadach. [...] Bardzo odważny. [...] Podziwiałem jego równowagę ducha; ani obojętny wobec świata, ani fanatyczny. [...] Był niesłychanie skromny w najlepszym znaczeniu tego słowa. [...] Nie było w nim zajadłości, mściwości, a tego było bardzo dużo w środowisku dysydenckim, opozycyjnym. Był po polsku romantycznie ufny, nieco naiwny, ale trzeźwo myślący. Nie ulegał modom. Miał swoje przekonania i się tego trzymał (Fastnacht-Stupnicka, 2012, s. 159–160).

Jan Kielanowski był człowiekiem zasług niepospolitych, wielkiego serca i umysłu, o szerokich horyzontach myślowych. Przez całe życie mądrze i twórczo służył ojczyźnie bronią, pracą i własnym przykładem, jako żołnierz Armii Krajowej, jako aktywny członek Komitetu Obrony Robotników, w końcu jako wybitny uczony, stając się autorytetem moralnym dla tych, którzy go znali. *Był dla nas wzorem rzetelności intelektualnej i traktowania nauki jako służby społeczeństwu* (Ziołocka, 1990, s. 4). Tego nauczył się od rodziców, nauczycieli gimnazjalnych i swoich akademickich mistrzów.

Był znakomitym nauczycielem akademickim, cieszącym się poważaniem i szacunkiem. Byli studenci Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, zrzeszeni w Stowarzyszeniu Wychowanków SGGW, wspominają go jako świetnego wykładowcę, podającego w sposób jasny skomplikowane treści, mówią o Profesorze przede wszystkim jako o człowieku z zasadami, życzliwym, skromnym, bezinteresownym i uczciwym. Podkreślają pobudki patriotyczne, którymi kierował się w życiu. Podobnego zdania są współpracownicy i doktoranci Profesora z Instytutu Fizjologii i Żywienia Zwierząt w Jabłonie, który dziś nosi jego imię. Był uczonym o międzynarodowym autorytecie, uczciwym w pracach badawczych, dobrze wykształconym humanistą i człowiekiem o szerokich zainteresowaniach. Może być wzorem osobowym dla współczesnych adeptów nauki.

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

Franaszek P. (2010), *Naukowcy władzy, władza naukowcom. Studia*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Hemmerling Z., Nadolski M. (1994), *Opozycja demokratyczna w Polsce. Wybór dokumentów*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Jadwiga C. (nazwisko nieznane), *O rodzinie pp. Kielanowskich, Gmachu Skarbka i lwowskich teatrach. Kartki z pamiętnika. Maszynopis. Archiwum rodzinne Macieja Kielanowskiego*, w: A. Fastnacht-Stupnicka (2012), *Profesor Tadeusz Kielanowski. Szkic w tle rodziny i epoki*, London: Pro-Vision Publishing.

Jastrzębski A. (1994), *Dokumenty Komitetu Obrony Robotników i Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR”*, Warszawa–Londyn: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Kielanowski J. (1981), *Czy potrzebna jest niezależna opozycja?* „Kultura” nr 5/404.

Kielanowski J. (1984), *Kłęska czy zwycięstwo?* „Kultura” nr 9.

Kielanowski J. (1994), *W gmachu Skarbka*, w: *O Leopoldzie Kielanowskim. Wspomnienia – szkice teatralne, dokumenty*, Londyn: Związek Artystów Scen Polskich za Granicą.

Kielanowski T. (2012), *Bez polityki. Szkice wspomnień*, London: Pro-Vision Publishing.

List Piotra Kielanowskiego, syna Jana z dnia 20 czerwca 2005 roku nadesłany z okazji 50. rocznicy Instytutu Fizjologii i Żywienia Zwierząt im. Jana Kielanowskiego PAN w Jabłonie. Archiwum Instytutu.

Nahlik K. J. (2002), *We Lwowie i na Pokuciu. Ścieżki mojej młodości*, Kraków: Wydawnictwo Baran i Suszczyński.

Orlof E., Pasternak A., Pawlikowski R. (1993), *Mysł programowa opozycji w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1976–1980*, Rzeszów: Wojewódzki Ośrodek Metodyczny.

Otwarcie obrad i dyskusja na LIII Sesji Zgromadzenia Ogólnego PAN (1981), „Nauka Polska” nr 1–2.

Pietruski J. (2009), *Kronika rodzinna*, Białystok–Warszawa: Wydawca Jan Pietruski.

Spętana Akademia. Polska Akademia Nauk w dokumentach władz PRL (2009), Warszawa: IPN. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Towarzystwo Kursów Naukowych (rok trzeci) b.d. i b.m.w. [Warszawa 1979].

Towarzystwo Kursów Naukowych. List otwarty do nauczycieli i wychowawców, b.m.w. [Warszawa 1980].

Wywiad przeprowadzony 16 maja 2005 roku przez Teresę Zaniewską z prof. Teresą Żebrowską i prof. Aleksandrą Ziolecką z Instytutu Fizjologii i Żywienia Zwierząt im. Jana Kielanowskiego PAN. Maszynopis w posiadaniu autorki.

Wywiad przeprowadzony 7 czerwca 2008 roku przez Teresę Zaniewską z Piotrem Kielanowskim, synem Jana, i doc. Janem Pietruskim, wujem Piotra.

Opracowania:

Abramow-Newerly J. (2017), *Profesor Waclaw Szybalski o Lwowie, genach, istocie życia i noblistach*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

Brzęk G. (1974), *Profesor Laura Kaufman – życie i twórczość*, „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego” nr 2.

Budzyński W. (2014), *Miasto Lwów*, Warszawa: Świat Książki.

Cecuda D. (1989), *Leksykon opozycji politycznej 1976–1980*, Warszawa: BIS [Biuro Informacji Studenckiej] ZSP [Zrzeszenie Studentów Polskich].

Chachułowa J. (2002), *50 lat Wydziału Zootechnicznego (1951–2001)*, Warszawa: Wydawnictwo SGGW.

Draus J. (2006), *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni*, Kraków: Księgarnia Akademicka.

Fastnacht-Stupnicka A. (2012), *Profesor Tadeusz Kielanowski. Szkic w tle rodziny i epoki*. London: Pro-Vision Publishing.

Filistowicz A., Juszcak J., Wężyk S. (1997), *Karty z dziejów zootechniki polskiej. Na 70. lecie (1922–1997) Polskiego Towarzystwa Zootechnicznego im. Michała Oczapowskiego*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Zootechniczne.

Friszke A. (1994), *Opozycja polityczna w PRL 1945–1980*, Londyn: Aneks Publishers.

Friszke A., Paczkowski A. (2008), *Niepokorni. Rozmowy o Komitecie Obrony Robotników*, Kraków: Znak.

Hass L. (1996), *Masoneria polska XX wieku. Losy, loże, ludzie*, Warszawa: „Kopia”.

Hryciuk G. (2000), *Polacy we Lwowie 1939–1944. Życie codzienne*, Warszawa: KiW.

Ilustrowany przewodnik miasta Lwowa z planem (1953), Lwów: Księgarnia Gubbynowicz.

Kalbarczyk S. (2001), *Polscy pracownicy nauki ofiary zbrodni sowieckich w latach II wojny światowej*, Warszawa: Wydawnictwo Neriton.

Kamiński Ł., Waligóra G. (2010), *Kryptonim „Gracze”. Służba Bezpieczeństwa wobec KOR i Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR 1976–1981”*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Kleveman L. C. (2019), *Lwów. Portret utraconego miasta*. Kraków: Horyzont Znak.

Koper S., Stańczyk T. (2019), *Ostatnie lata polskiego Lwowa*, Warszawa: Fronda.

Lipski J. J. (2006), *Komitet Obrony Robotników, Komitet Samoobrony Społecznej*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Mazur G., Węgierski J. (1997), *Konspiracja lwowska 1939–1944. Słownik biograficzny*, Katowice: Wydawnictwo Unia.

Muszyński Z. i inni (1990), *Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego – Akademia Rolnicza w Warszawie w latach 1957–1985*, t. 1., Warszawa: Wydawnictwo SGGW–AR.

Podhorodecki L. (1993), *Dzieje Lwowa*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen.

Radomska M. J. (1982), *Wspomnienie o Profesorze Władysławie Hermanie*, „Przegląd Hodowlany” nr 4–5.

Radomska M. (2001), *Dzieje Akademii Rolniczej we Wrocławiu*, Wrocław: Wydawnictwo Akademii Rolniczej.

Radomska M. (2001), *Półtora wieku szkolnictwa Rolniczego w Dublinach 1856–2000*, „Postępy Nauk Rolniczych” nr 3.

Strzyżewski T. (2015), *Wielka księga cenzury PRL w dokumentach*, Warszawa: Wydawnictwo Prohibita.

Śliwiak T. (1996), *Lwów*, w: tegoż, *Uwierzyłem w człowieka*, Kraków: Oficyna Konfraterni Poetów.

Terlecki R. (1998), *Prawo do prawdy. W 20. rocznicę powstania Towarzystwa Kursów Naukowych*, „Tygodnik Powszechny” nr 5 (2534).

Terlecki R. (2000), *Uniwersytet Latający i Towarzystwo Kursów Naukowych 1977–1981*, Rzeszów: Instytut Europejskich Studiów Społecznych w Rzeszowie.

Trojanowski A., *VIII Gimnazjum i Liceum im. Króla Kazimierza Wielkiego we Lwowie. Refleksja na sześćdziesięciolecie*, <http://www.lwow.home.pl/cracovia/osma-buda.html> (dostęp: 15.10.2020).

Vincenz S. (1979), *Na Wysokiej Poloninie. Prawda Starowieku. Obrazy, dumy i gawędy z Wierchowiny Huculskiej*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.

Wasylewski S. (1931), *Lwów*, Poznań: Wydawnictwo Polskie R. Wegner.

Wittlin J. (1991), *Mój Lwów*, Warszawa: Czytelnik.

Young J. K., Karg B. (2007), *Masoni. Sekrety Tajemniczej Organizacji*, Gliwice: Wydawnictwo Helion.

Zagórski S. (2006), *Jan Kielanowski 1910–1989*, „Gazeta Wyborcza”, dodatek „Duży Format” nr 37.

Zaniewska T. (2006), *Niech używają twe owoce potomni. Profesor Jan Kielanowski (1910–1989)*, „Problemy rozwoju turystyki na Wileńszczyźnie, Mazowszu, Podlasiu, Wołyniu i Podolu”, *Roczniki Wydziału Nauk Humanistycznych SGGW*, t. VIII.

Zarzycka E. (1990), *Latał Uniwersytet, latało SB*, „Gazeta Polska” nr 44 (329, z. 92).

Zieliński Z. (1997), *Lwów stolicą*, „Semper Fidelis” nr 5–6.

Ziołocka A. (1989), *Profesor dr Jan Kielanowski*, „Przegląd Naukowej Literatury Zootechnicznej” R. XXXV, z. 2 (140).

Ziołocka A. (1990), *Jan Kielanowski (1910–1989)*. Nekrolog, „Postępy Nauk Przyrodniczych” nr 1–2/230.

Ziołocka A. (1991), *Jan Kielanowski 1910–1989*, „Nauka Polska” nr 3.

Żaba N. (1980), *Wywiad z prof. Edwardem Lipińskim*, „Kultura” nr 4/391.

Żebrowska T. (2005), *Informator Instytutu Fizjologii i Żywienia Zwierząt im. Jana Kielanowskiego PAN*, Warszawa: Polska Akademia Nauk.

Jan Kielanowski (1910–1989). Scientist – humanist – educator

Summary

Aim: to extend knowledge on Polish science after 1945 and the scientific activity of Prof. Jan Kielanowski.

Methods: monograph, a historical and sociological analysis.

Results: a new image of agricultural and natural sciences.

Conclusions: Jan Kielanowski may be a model scientist to be followed.

Keywords: Jan Kielanowski, Lviv, agricultural sciences, Jan Kielanowski Institute of Animal Physiology and Nutrition at the Polish Academy of Sciences, political opposition.